

Gustáv Murín

MOJA PEN MISIA

TOKIO, 2010

Zo zákulisia svetovej literárnej scény

26 krajín zblízka

ANGLICKO, ARMÉNSKO, BIELORUSKO, BOSNA A HERCEGOVINA, CYPRUS,
ČESKO, DÁNSKO, GRUZÍNSKO, CHORVÁTSKO, INDIA, ISLAND, KANADA, KIRGIZSKO,
LOTYŠSKO, MACEDÓNSKO, MAĎARSKO, MEXIKO, NEPÁL, NÓRSKO, POĽSKO,
RAKÚSKO, RUMUNSKO, RUSKO, SLOVINSKO, SRBSKO A ŠKÓTSKO.

Gustáv Murín

MOJA PEN MISIA

Zo zákulisia svetovej literárnej scény

26 krajín zblízka

**Anglicko, Arménsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Cyprus,
Česko, Dánsko, Gruzínsko, Chorvátsko, India, Island, Kanada,
Kirgizsko, Lotyšsko, Macedónsko, Maďarsko, Mexiko, Nepál, Nórsko,
Poľsko, Rakúsko, Rumunsko, Rusko, Slovinsko, Srbsko a Škótsko.**

Obálka: Igor Vadovič

Po roku 1989 bola naša literárna scéna na Slovensku zúfalo rozvadená. Bývalí privilegovaní prišli o svoje privilégia a bývalí neprivilegovaní sa rozhliadali, ako by si na tom hryzovisku vynahradili roky pôstu. V tej dobe ešte dobré vzťahy s ministrom kultúry zavážili. Veľmi milo ma preto potešil herec Marián Labuda, ktorého na jednej recepcii oslovil aktuálny minister kultúry Rudolf Chmel. Po zvitání ho nevdojak po vzore komunistických papalášov pozýval k sebe na ministerstvo, čím veľavravne naznačoval, že by z toho mohlo niečo Labudovi kvapnúť. Ale ten sa len usmial a povedal: „Načo?“ a šiel sa baviť s kolegami hercami. Ako bol nízky, tak v mojich očiach výrazne povyrástol. Ja som si s prvým riadnym porevolučným ministrom Lacom Snopkom tykal, ale tiež ma takéto bratanie prešlo, keď som zistil, že krátko po jeho nástupe do funkcie jeho sekretárky dostali zoznam, koho mu po telefóne môžu prepnúť a koho nie. Mohol som sa na ten zoznam nahlásiť, ale v duchu som si zopakoval Labudovské „načo“.

Zemetrasenie na literárnej scéne

Už v decembri 1989 bol narýchlo zvolaný Zjazd komunistického Zväzu slovenských spisovateľov. Niektorí to zle pochopili ako šancu exhibične odhodiť starý kabát, nakydať na rozpadajúci sa režim a preporodiť sa pred očami kolegov a kolegýň do novej doby. Ale tí boli rýchlo odsunutí bokom. Začala totiž klasická spisovateľská ruvačka o korýtko. Bol som pozvaný s ďalšími mladými autormi, ktorí neboli členmi Zväzu slovenských spisovateľov a očakávalo sa, že budeme práve na Zjazde

prijatí, ale bolo to (ako sa hovorí v jednom vtipe o rabínovi) „všetko inak“. Predovšetkým na úvod Zjazdu dobrovoľne odstúpilo celé vedenie komunistami ovládaného Zväzu slovenských spisovateľov. A aj odišli od predsedníckeho stola. Na voľné stoličky na pódiu potom „zaútočila“ skupina spisovateľov, ktorí sa veľmi angažovali v revolučnej „Verejnosti proti násiliu“. Vyznačovali sa obrovskými ambíciami a veľmi, veľmi slabou politickou zručnosťou (menujme Martina Šimečku, Jána Štrassera, Milana Šútovca, Petra Zajaca atď.). Boli schopní prevziať vedenie Zjazdu, ale nedokázali ho udržať. Ich výkon bol plný amaterizmu, arogancie a neschopnosti riešiť praktické záležitosti (ako dôležité právne dôsledky základných zmien v organizácii na obrovský majetok, ktorý v tom čase vlastnila atď.). Vo všeobecnej diskusii sa preto začali postupne strácať a čoraz viac sa ozývali spisovatelia ako Ivan Hudec a Milan Ferko. Prvú skupinu môžeme volať Super-Slováci a druhú Super-demokrati, obe boli v skutočnosti na politickej scéne skôr sebeckí Super-idioti. Len za Martina Šimečku musím povedať, že sa ten akurát vynáral z disentu a teda bol totálne neskúsený a toho sa „obetavo“ chytili Zajac a jeho pobratim, bývalý konjunkturálny komunista Štrasser, ktorí sa takmer okamžite vyhlásili za expertov na demokraciu a Šimečku si „adoptovali“. Súčasťou ich arogancie bolo aj to, že (hoci som sa s nimi náhodou stretol deň pred Zjazdom) sa nijako nepripravovali, ba ani sa nesnažili informovať ostatných o tom, čo chcú na Zjazde robiť. Všetko sa zmenilo takmer na katastrofu a tak sa počas obedňajšej prestávky rozhodli ujsť pred porážkou na otvorenej scéne „dezerciou“ z nej. Musím zdôrazniť, že oni, ako noví proroci slobodnej diskusie, prehrali argumenty v prvom možnom príklade takejto demokratickej praxe! Snažil som sa ich presvedčiť, že by mali (ak sa

rozhodnú z Zjazdu odísť) osloviť väčšinu delegátov počas obedňajšej prestávky a aspoň ich informovať o ďalších krokoch, aby to malo väčší úspech. Všetko to však viedli bývalí komunisti ako Stanislava Chrobáková, ktorá sa po prestávke viac sústredila na nácvik svojho „vystúpenia“ pred dejinami, ako na čokoľvek iné. Ukázalo sa, že je to oveľa viac „šou“ ako skutočná akcia. Po obedňajšej prestávke teda vystúpila Chrobáková na pódium a prečítala „rozlúčkovú“ proklamáciu. A potom demonštratívne odišli a tým stratili účasť na ďalšom diani, kedy sa Zväz transformoval na Spolok, aj so všetkými nemovitosťami a finančným zázemím.

Kam sa zaradiť?

V tej dobe v nás ešte pretrvával komunistický návyk, že kto nie je organizovaný, neexistuje. Ja som po afére s Kruhom mladých autorov prestal pre Zväz slovenských spisovateľov existovať. Na Zjazde spisovateľov v decembri 1989 ten Zväz zanikol a vznikla nástupnícka organizácia Spolok slovenských spisovateľov, ako aj odštiepenecká skupina, ktorá sa nazvala Obec spisovateľov.

Ako už vieme, vznik „odštiepeneckej“ Obce na tom rozhodujúcom Zjazde vyhlásila po obednej prestávke istá čerstvo bývalá komunistka Chrobáková a jej „lyrický subjekt“ sa tak vžil do tejto jej svetodejinskej roly, že odídenci spolu s ňou akosi pozabudli na fakt, že budú musieť začať od nuly. A na ten štart z nuly ma aj pozvali. Bolo to asi o týždeň neskôr v sále Zichyho paláca a prišlo tam pár desiatok autorov. A aj pán Lasica, ktorý rýchlo rozpoznal, kde sa ocitol, a tak sa vyhovoriť na skúšku v divadle a odišiel, aby sa už nikdy nevrátil. Za predsednícky

stôl zasadli dvaja čerstvo bývalí komunisti, Chrobáková a Štrasser, obaja pôvodne verní predošlému režimu a tak nimi navrhnuté Stanovy chtiac-nechtiac kopírovali ich staré komunistické návyky. Takže sa tam ocitla aj klauzula, že sa členovia Obce hlásia k programu VPN?!! To ma zdvihlo zo stoličky a ako prvý diskutujúci som im vytkol, že len vymenili tri písmená KSC za tri iné. Tým to pre mňa skončilo a do Obce som nevstúpil. VPN čoskoro zaniklo samé a z Obce sa stala Potemkinovská dedina, kde boli dlho len dvaja aktívni členovia – predseda a podpredseda. Dávno by sa tá potemkiniáda rozpadla, ale Ministerstvo kultúry veľkoryso venovalo organizovaným spisovateľom lukratívnu budovu na Laurinskej ulici. Z prenájmu jej kancelárií a obchodných priestorov mohli spisovatelia v pohode vyžiť, kým im ju vlastní funkcionári nerozkradli (ale „o tom potom“, ako hovorieval jeden maďarský politik). Budova sa delila na dve polovice – Spolok slovenských spisovateľov a Asociáciu organizácií spisovateľov Slovenska. Do tej Asociácie sa „obcujúci spisovatelia“ dostali ako rovnocenní členovia a z toho plynuli nemalé finančné, aj iné výhody. Preto Obec nezanikla. Okrem nej boli v AOSS aj Klub nezávislých spisovateľov (po roku 1989 bolo slovo „nezávislý“ veľmi populárne, každý chcel byť „nezávislý“), Klub spisovateľov literatúry faktu, Spolok maďarských spisovateľov na Slovensku, Spolok ukrajinských spisovateľov na Slovensku a Slovenské centrum PEN.

Ako už vieme, slovenskí spisovatelia boli vtedy zúfalo a zúriivo rozvadení. Slovné si šklbali vlasy a kopali sa tam, kde to najviac bolelo. Výsledkom bolo, že si ešte dlho mysleli, ako zápasia o výslnie hlavnej literárnej scény, ale tej spadla opona sama, diváci-čitatelia dávno odišli a im zostali len tie šklbance a kopance. Jeden z nich ušiel z osvedčeného

Literárneho týždenníka do znovuobnoveného *Kultúrneho života* a navzájom sa v článkoch usvedčovali, kto koho zradil a kto viac poklonkoval bývalým mocným. Akosi pritom prepočuli ohlas jednej čitateľky, ktorá ich vyzývala, aby začali radšej písať slobodne literárne. Ale na to nemali čas, lebo si navzájom vytĺkali literárne predkusy. Týždenník *Kultúrny život* nemal dlhý život, z *Literárneho týždenníka* sa zase stal dvojtýždenník a od tých čias živorí. Došlo to tak ďaleko, že keď Spolok na znamenie zmieru udelil literárnu cenu komusi z protivného tábora, ten naozaj do Klubu na ceremóniu prišiel ale len preto, aby tú cenu okázalo odmietol?! Do tejto ruvanice sa mi naozaj nechcelo miešať. A tak som ostal „neorganizovaný“.

Nakoniec v PEN

V 90-tych rokoch spisovateľská budova na Laurinskej ešte žila literárnymi aktivitami. Stále tu sídlili niektoré redakcie, mali tu kancelárie spisovateľské organizácie, ale napríklad aj prekladatelia. Tak som tu na chodbe náhodou stretol poetku Milu Haugovú a tá mi ponúkla členstvo v PEN klube (tak sa totiž naozaj pôvodne volali). Pre vstup boli potrební dvaja ručiteľia (tak ako kedysi do komunistickkej strany?!) a preukázaná knižná tvorba. Oboje som spĺňal a tak som bol pozvaný na najbližšie Valné zhromaždenie PEN klubu.

Privítali ma tam známe tváre. Pamätám si na básnika Miloša Žiaka (ktorého som poznal ešte od stredoškolských čias), Štrassera, Zajaca, Martina Šimečku a samozrejme Milu, ktorá ma ako tajomníčka odporučila. Myslel som si naivne, že ma PEN ako celosvetová

spisovateľská organizácia oslobodí od našských strkaníc, ale bola to naivná predstava. Navyše som netušil, že som vlastne vrúcne vítaný. Zajacovci nevnímali PEN ako povinnosť aktívne vystupovať za slobodu slova, ale skôr ako svoje léno na Slovensku, ktoré nemienili dopriať nikomu inému. Preto až do môjho príchodu nových členov prakticky neprijímali. Ja som bol výnimkou, pretože Martina Šimečku, ako syna bývalého disidenta, totiž už po roku 1989 automaticky prizvali do najdôležitejšej komisie tejto organizácie – Komisie pre väznených spisovateľov. V londýnskej centrále PEN si naivne mysleli, že ak jemu pomáhali, keď trpel pod komunistickou totalitou, tak to teraz on ochotne vráti iným. Lenže mladého Šimečku vtedy zaujímali iné veci. Agenda väznených spisovateľov ho otravovala a vlastne aj spisovateľstvo, ku ktorému sa dostal zjavne nátlakom vlastného otca. Ten sa zo stalinistu z 50-tych rokov prekabátil v 60-tych rokoch za dubčekovca a keď Dubček politicky padol, vlastní súdruhovia Šimečkovi staršiemu dali pocítiť tie stalinské metódy, ktoré kedysi tak nadšene presadzoval. A keďže jedinou viditeľnou aktivitou disidentov u nás bolo písanie, naviedol syna Martina na to spisovateľstvo. To ako keby prerobil ľaváka na praváka, pretože Martin bol predovšetkým nádejný atlét. Lenže ideologickým lavírovaním otecka o tú športovú kariéru prišiel, tak sa ho ten snažil akosi odškodniť. Z tejto „prerábky“ mal jeho syn dlho neovládateľný tik v tvári. Martin sa v Novembri 1989 ocitol vo vedení VPN a keď sa tam rozhádali, založil si vlastné vydavateľstvo. Možno aj z dedičstva po VPN? Faktom ale bolo, že ho ani spisovateľstvo, ani PEN nijako nebavili a už vôbec nie starosť o akýchsi väznených, či prenasledovaných kolegov v zahraničí. Tak som bol prijatý v roku 1993 do PEN hlavne preto, aby mi (tak ako v dávnej rozprávke) mohol

Šimečka hodiť veslo prevozníka a tým aj povinnosť zastupovať Slovensko v komisii s oficiálnou skratkou WiPC. A ja som to prijal...

Listy aj oslobodzujú

Dnes už si málokto spomenie na Leninov výrok „Ľud vládne listami“. Komunizmus sa samovoľne rozpadol, ale vláda listov ostala. To bol vlastne tiež oficiálne jediný nástroj členov WiPC, ako pomáhať kolegom v zahraničí. Takže vypisovali listy, apelovali na vlády dotknutých krajín a spisovali rezolúcie pre výročné PEN kongresy. Bola na to vymyslená dobrá zámienka. Z londýnskej centrály sme dostávali každý polrok zoznam ohrozených kolegov v zahraničí s krátkymi charakteristikami. Ak si niektorý národný PEN klub vybral takéhoto kolegu za čestného člena, automaticky mal právo sa pýtať na jeho osud. V celej slovenskej komisii som na to bol od počiatku celé desaťročia samojedíný a tak som musel zvážiť, ako byť čo najefektívnejší.

Hneď mi napadlo orientovať sa predovšetkým na krajiny s komunistickým režimom, lebo logike ich vedenia sme ako-tak rozumeli. Logicky mi teda vyšli ako nádejní čestní členovia kolegovia z Číny, Vietnamu, Kuby a k tomu som pribral ešte troch zo Sýrie. Turecký prípad mal byť vrcholom môjho úsilia. Bol to veľmi ambiciózny zoznam na to, že som to mal zvládnuť sám.

Čína: Li Xiao Huang a Wei Jingsheng.

Kuba: Pablo Reyes Martinez.

Sýria: Nizar Nayyuf, Faray Ahmad Birqdar a Khalil Buyarez.

Turecko: Eşber Yağmurdereli

Vietnam: Prof. Doan Viet Hoat, Dr. Nguyen Dan Que, Nguyen Van Thuan, Nguyen Xuan Tu a Pham Duc Kham.

Ale prišiel som s inováciou – klasickým prístupom západniarov bolo poskakovať pred ambasádami dotknutých krajín s transparentmi a vykrikovať nejaké heslá. Bolo to divadielko bez divákov. Príslušní diplomati na to boli zvyknutí, navyše aj školení, v prípade určitých výročí mali dokonca voľno, aby ich to podupávanie pred ambasádou nevyvádzalo z duševnej rovnováhy. Navyše sa na takéto nátlakovky obvykle zozbieralo len pár zúfalcov, takže výsledkom bola len totálna strata vzájomnej komunikácie. Ja som sa nemienil na žiadne veľvyslanectvo dobíjať. Mienil som sa tam nechať pozvať!

Bolo to jednoduché. Od prvých dní, čo sa vrátil americký konzulát do Bratislavy, som sa akosi stal blízkym známym prvého konzula, pána Paula Heckera. Ten vedel slušne po slovensky a mal zmysel pre humor. Zachytil mnou založený jediný porevolučný samizdat *Hlas kotolne*, ktorý stál na humore, takže sme si rozumeli. V roku 1994 som sa navyše stal reprezentantom časopisu *Playboy* na Slovensku. V tej dobe to bol honor a naše *Playboy*-party mali protokol podobný tým diplomatickým, aj s limitovaným zoznamom hostí. Tak som sa stal akosi automaticky hosťom na recepciách rôznych diplomatických misíí a rozhodol som sa to vo svojej novej úlohe využiť. Začal som s Čínou.

Bola to jednoduchá úvaha. Aj veľvyslanec, či veľvyslankyňa je len človek a tak sa miernym príhovorom dá docieľať, aby sa pričínili k dobrému skutku, ktorý bude ocenený svetovou organizáciou, ako bol PEN. Trochu drasticky by sa to dalo prirovnať k tomu, ako sa ku koncu II. svetovej vojny kde-aký racionálne uvažujúci nacistický papaláš snažil nájsť nejakého Žida, čo by ho mohol zachrániť a tak si urobiť aspoň

dodatočnú zásluhu pre život po vojne. No a nezabúdajme, že dobrý skutok diplomata môže vychádzať aj z celkom prirodzenej ľudskosti. A na to som sa spoliehal, keď som pri jednej z recepcií oslovil čínsku veľvyslankyňu. Vypočula ma a pozvala na ambasádu. Takže prvý krok sa vydaril, nebúchal som nezmyselne na zatvorené dvere. Otvorili sa samé!

Začalo to Čínou

Martin Šimečka mi akosi odovzdal agendu, ale vlastne ani nebolo čo, lebo on v nej vlastne ani nič dovtedy nepodnikol. A ani mi k tomu nič moc nepovedal. Aj tak som považoval za svoju povinnosť prizvať ho na návštevu u čínskej veľvyslankyne, lebo medzičasom sa stal predsedom slovenského PEN klubu. Ale bola z toho len hanba, lebo namiesto obleku si navliekol „revolučný“ sveter. Keď som sa ho pýtal, či nemal nič lepšie na seba, vyhlásil, že ležérnosť je výsada spisovateľov. Ja som bol medzičasom trikrát väčším spisovateľom a predsa som si to nemyslel. Bola to póza. Našťastie ale pri návšteve veľvyslankyne len statoval a nič moc nehovoril.

Na veľvyslanectve nás pekne prijali a s pani veľvyslankyňou sme zasadli k čaju. Predniesol som svoju žiadosť, či by mohla zistiť, čo sa deje s mnou vybraným čínskym kolegom. Ten mi bol blízky dvojkombináciou spisovateľ-biológ. Londýnska centrála hlásila, že by mal byť niekde v „prevýchovnom“ tábore. veľvyslankyňa sa automaticky ohradila voči „západniarskym“ ľudským právam, o ktorých vyhlásila, že sú individualistické, kým Čína sa stará

o kolektívne práva. Nemalo najmenší zmysel sa s ňou o tom dohadovať. A tak som len zdvorilo požiadal o informáciu, čo je s našim čestným členom, ktorý sa volal Li Xiao Huang. Prisľúbila, že sa na to pozrie, čaj sme dopili a v dobrej vôli sa rozišli.

Martin Šimečka nad tou zamatovou metódou krútil hlavou, neveril a viac sa o väznených spisovateľov v zahraničí nestaral. O nejaký týždeň ma pani veľvyslankyňa stretla na spoločenskej udalosti znovu a nadšene mi oznámila, že spisovateľ-biológ takého mena v Číne **neexistuje** a teda nemôže byť ani väznený. Nijako som to nespochybňoval, len som ju poprosil, aby mi to dala písomne, nech si v Londýne opraví databázu o tento omyl. To ju zaujalo a požiadala ma ešte o nejaký čas na definitívnu oficiálnu odpoveď. A po čase som naozaj dostal oficiálnu správu – spisovateľ-biológ Li Xiao Huang bol prepustený na slobodu! Nemohla byť lepšia správa na úvod mojej práce pre WiPC. Aj v londýnskej centrále boli nadšení. Nestávalo sa totiž často, aby jeden člen tejto komisie dosiahol viac, než o čo sa pokúšala listovým bombardovaním čínskych vládnych miest celá Komisia.

No, ale aby som si zasa tak veľmi nenamýšľal, môj druhý pokus – Wei Jingsheng – bol len polovičný úspech. Nabral som si priveľké sústo. Ten bol totiž vtedy považovaný za čínskeho Havla a nešlo ho na znak dobrej vôle potichu vybrať spoza mreží, ako málo známeho kolegu spisovateľa-biológa. Jingsheng ostal za mrežami do roku 1998, potom ho vyhostili do USA, tam sa však exiloví politici pohádali, kto bude viesť čínsky dissent, a bolo po čínskom Havlovi.

Zato som mal zakrátko opäť úspech, tentoraz s kubánskym spisovateľom Pablom Reyesom Martinezom. Stačilo osloviť kubánskeho veľvyslancu opäť na nejakej diplomatickej recepcii. Od čínskej kolegyne

už o mne vedel a ochotne prisľúbil pomoc. Došlo to tak ďaleko, že ma po čase naháňal, aby mi mohol oznámiť skvelú správu, Martinez je na slobode. Potešili sa aj v londýnskej centrále a z amerického PEN klubu mi hneď napísali, že majú pre Martineza prichystané štipendium. Ale ten sa viac neozval.

Touto úspešnou aktivitou som zaujal kolegov vo WiPC tak, že ma pozvali na prvý celosvetový workshop tejto komisie v dánskom Elsinore. A nielenže ma predchádzala dobrá povesť aktívneho člena, ale veľmi pomohlo aj to, že ma tam privítal môj čerstvý vysokopostavený známy...

Lekcia globalizačnej politiky

Už keď ma prijímali do slovenského PEN klubu, bola na stole pozvánka na regionálnu PEN konferenciu v Macedónsku. Slovenský PEN klub vtedy ovládali z pozadia Zajac so Štrasserom. Obaja sa zaplietli s minulým komunistickým režimom, tak potrebovali mladého Šimečku, ako živý štít ich prekabátenia – ako predtým kádrovali iných z komunistických pozícií, tentoraz to robili ako znovuzrodení inštruktori demokracie?! Potrebovali ho mať ako štít bezúhonnosti pred sebou a on, neznalý miestnej literárnej scény, bol aspoň zo začiatku týmito ostrieľanými vlkmi ľahko manipulovateľný. Prakticky si ho adoptovali. Nikdy nebol skutočným literátom, čo nezmenila ani zmanipulovaná medzinárodná cena so záhadným pozadím v USA, kde mu krátko po Novembri 1989 kamaráti pomohli k odmene 10 000 dolárov a okružnej literárnej ceste po Spojených štátoch, kde sa (ako sa mi sám zveril) zúfalo nudil. Týchto Macedónsko a vôbec čokoľvek na východ od nás

nezaujímalo. V tej dobe sa sypal na Slovensko „zlatý dážď“ štipendií a grantov západných nadácií, ktoré rýchlo priskočili zachraňovať naše pohanské duše pre západnú demokraciu. Toto týchto znovuzrodených „demokratov“ zaujímal a brali plnou náručou, až sa Bútor (ten tiež patril v slovenskom PEN klube medzi „pravoverných“) sťažoval, že v lietadle smerujúcom do Kanady na nejakú konferenciu o momentálnej záchrane sveta odpadol vyčerpaním. Lietal takto totiž zrejme každú chvíľu za rýchlokurzami západnej demokracie, až tých chvíľ bolo priveľa. Do Macedónska ma teda poslali s ľahkým srdcom a netušili, že práve tam získam najcennejší kontakt na celosvetové vedenie PEN, s ktorým v skutočnosti nikdy sústavne nekomunikovali.

Macedónsko vtedy zažívalo kruté chvíle. Dlhodobu ich blokovalo Grécko pre prestížny spor o názov krajiny. V Grécku je totiž tiež macedónska provincia odkiaľ pochádzal aj Alexander Macedónsky. A tak Gréci zastavili do Macedónska dodávky plynu, elektriny a iných dôležitých produktov, takže Macedónci práve prežili krutú zimu s výpadkami tepla aj svetla. A aby toho nebolo málo, ukázala sa falošnosť amerických „mierotvorcov“. Kvôli kríze okolo Kosova sa nasáčkovali s ich žoldniermi do Macedónska, kde ich privítali s nádejou, že ich tak nepostihne z Washingtonu zámerne vyvolaný konflikt vrcholiaci barbarským bombardovaním Juhoslávie a aj Kosova. V Bielom dome totiž hľadali spôsob, ako prehlušiť aféru Billa Clintona s praktikantkou Lewinskou. Logiku takejto zástupnej „vojničky“ bez ohľadu na civilné obeť pochopíte, keď si pozriete americký film „Vrtieť psom“.

Ako mi čoskoro vysvetlili zahraniční kolegovia z PEN klubu, Clinton sa potreboval nejakou vzdialenou vojničkou, zavďačiť zbrojárskej lobby,

ktorá ovláda americkú politiku. Tú vážne našťval, keď prišiel na logický nápad, že po skočení Studenej vojny treba zatvoriť všetky americké vojenské základne v zahraničí a zredukovať aj tie domáce. Tým by americká zbrojárska lobby prišla o kšefty z dnes už jediného výnosného exportu z USA – exportu zabíjania. A bez kšeftov z takto umelo vyvolávaných vojen a vojničiek by „vojensko-priemyselný komplex“ (pred ktorého mocou varoval už prezident Eisenhower) prišiel o peniaze na podplácanie kongresmanov, ktorí tak ochotne schvaľujú ďalšie zbytočné zbrojenie. Lenže kosovská UÇK (ktorej čierne uniformy dodala nemecká tajná služba zo skladov rozpustenej rumunskej tajnej služby Securitate) zneužila západnú podporu a v rámci plánu Veľkého Albánska jej „bojůvky“ (Češi na to majú najlepší výraz) vtrhli aj na sever Albánska. A americkí „mierotvorcovia“ odrazu otočili a odmietli Macedónsko brániť. Dnes je mafiánsky vodca Hašim Thači súdený v Haagu za vojnové zločiny, ale v tej dobe sa Macedóncom nemal kto zastať. Mne to zhodou okolností nahrало na výnimočné stretnutie.

Do Skopje som priletel až neskoro večer. Letecké linky sa zadávajú do koridorov podľa dôležitosti krajiny a Macedónsko bolo na samom okraji záujmu leteckých spoločností. Priletelo nás viacero zahraničných delegátov, organizátori už čakali s autobusom a kvôli novej ofenzíve kosovských útočníkov nás museli viezť na slávny Ohrid veľkou okľukou. Tak sme veľký kus noci strávili driemajúci v potemnenom autobuse. Ja plece pri pleci so starším kolegom. Len cez krátku nočnú pauzu na vystretie nôh sme stihli prehodiť pár zdvorilostných slov. Bol to kolega, tak som sa k nemu aj familiárne správal. V Ohride nás nadránom už čakali domáci a hneď aj s rakijou, ktorá dobre padla, než sme zapadli do svojich izieb a postelí.

No a aké bolo moje prekvapenie, keď som po raňajkách na prvom zasadnutí zistil, že môj nočný spoločník sedí za vrchstolom a domáci a aj ostatní delegáti ho s úctou obskakujú. Bol to čerstvo zvolený prezident celosvetového PEN a budúci nositeľ Oscara za scenár filmu „Pianista“, ako aj uznávaný dramatik najmä za hru „Garderobiér“ – Ronald Harwood!

A keďže konferencia bola rodinných rozmerov (veď Macedónsko bolo bez vlastnej viny prechodne v americkej nemilosti?!) a organizátori ešte vyznávali východoeurópsku a slovanskú pohostinnosť, stali sme sa s Ronom blízkymi PEN priateľmi. Vtedy som ešte netušil, ako veľmi sa to čoskoro zide celému slovenskému PEN klubu.

Literárna PEN turistika

Vtedy ešte delegátov z PEN vítali najvyšší predstavitelia štátu. V tomto prípade macedónsky minister kultúry usporiadal recepciu, aby nás privítal. A keďže všetci účastníci konferencie boli starší, zaujal ma rovesník, ktorému som sa prihovril. Vysvitlo, že je zo slovinského PEN klubu a volá sa Matej Bogataj. Tento bohémsky literárny a filmový kritik mi na otázku začiatočníka „Načo je dobré chodiť na takéto spisovateľské konferencie“ odpovedal lakonicky „turistika“. Odvtedy som takýchto medzinárodných podujatí zažil desiatky a poučil sa v troch veciach:

1. Najužitočnejšie záležitosti sa dohodnú v prestávkach medzi oficiálnymi jednami.
2. Je to skvelá šanca stretnúť sa vo vybrane peknom prostredí s kolegami a kolegynami ako osvieženie zo spisovateľskej samoty.

3. Nakoniec trocha tej turistiky nezaškodí. Ved' sa o to za každým organizátormi postarajú.

Potvrdilo sa mi to čoskoro na prvom celosvetovom stretnutí členov WiPC v Elsinore.

Odhalenie v Elsinore

Tu som po prvýkrát stretol kolegov a kolegyne z celého sveta a automaticky tak bol prijatý do PEN „rodiny“. A naozaj, po celé roky som mal privilégium rodinne sa zvítať s ostatnými PEN „príbuznými“, z čoho mi ostali literárne priateľstvá na celý život. A hlavne, ocitol som sa naozaj vo vybranej spoločnosti medzi vybranými spisovateľmi a prežil s nimi mnohé príjemné dni i večery na medzinárodných podujatiach na najvyššej úrovni. Títo moji PEN príbuzní boli nielen úspešní autori a autorky, ale aj nositelia univerzálneho poslania obraňovať slobodu slova všade vo svete. A čoskoro som zistil, že ich „mogučaja kučka“ (z ruštiny „mohutná hĺstka“) dokáže pod záštitou UNESCO naozaj divy. Ale tiež sme sa tam priamo od Rona dozvedeli, ako sa takáto sila dobrej vôle dokáže politicky využiť. Iste sami netušili, že sa na čas stali nástrojom americkej globálnej politiky rímskeho typu – rozdeľuj a panuj.

Naše stretnutie v dánskom Elsinore začal vtedajší medzinárodný prezident PEN International Ronald Harwood slovami povzbudenia pre PEN aktivistov WiPC: „Príkladom významu vašej práce je Václav Havel. Vy ste z neho urobili svetoznámeho dramatika!“ Ako nováčika ma toto prehlásenie prekvapilo. Až dodatočne som si uvedomil, že nevýhoda

Havla, ako „krátkometrážneho“ divadelného autora sa tu stala výhodou. Havel totiž nikdy nenapísal plnohodnotnú hru s niekoľkými dejstvami – vždy to boli „zaumné“ jednoaktovky, kde sa nedostatok deja nahradzoval umelou napodobeninou repetícií klasických absurdných drám. Havel bol plagiátor absurdných dramatikov a k tomu ešte nepodarený, lebo nedostatok talentu nahrádzal prázdnyimi intelektuálnymi floskulami. Odrazu sa to ale ukázalo ako veľká propagandistická výhoda. Jeho jednoaktovky, či skôr agitky mali málo postáv, minimálne kulisy a trvali krátko. Tú polhodinku každý, kto prišiel podporiť skôr PEN, než akéhosi Havla, bez problémov vydržal. Text zvládli aj amatéri, veď nešlo o žiadnu drámu a ani žiadne veľké herecké výkony neboli potrebné. Koniec-koncov dnes sa už nič z toho, čo „stvoril“ ani nehrá, lebo skutočný divadelný divák jeho po roku 1989 povinne inscenované jednoaktovky odignoroval. Ale ako agitky šírené PEN sa to skvelo hodilo. A hlavne, bola to dobrá zámienka poslať disidentovi Havlovi jednorazový honorár (lebo tu sa s reprízami nepočítalo). Jeho hry sa teda ľahko inscenovali nie primárne divadelnými, ale ľudskoprávnymi organizáciami. Takéto agitky sa teda šírili svetom bez ohľadu na kvalitu takto šíreného diela. A všetci dostali dotácie, aby posielali Havlovi tantiémy. Neuveriteľné na tom je to, že komunistický režim na tejto kampani bez protestov spolupracoval. Veď je známe, že počas komunistickej vlády Václav Havel naozaj netrpel núdzou a môžeme sa len dohadovať ako je možné, že vtedajší komunistický režim tento vytrvalý finančný tok honorárov z celého sveta vôbec pripustil. V tej istej dobe bol populárny slovenský autor Ján Kalina odsúdený na dva roky do väzenia, ktoré si aj odsedel v rokoch 1972-73, len za to, že vraj **zvažoval** (nie, že vydal, a ani len

nepripravoval!) vydanie svojej knihy v zahraničí (viď. J. Kalina: *Odpočúvaj v pokoji*, vyd. Marenčin PT, 2004)?! To je čudný dvojité meter, na ktorý nemáme vysvetlenie.

Richard Král v článku „Václav Havel aneb Disident v mercedesu“ dňa 13. 5. 2005 napísal: „Václav Havel jako jedna z hlav disentu žil za komunismu životem, o kterém se drtivé většině tehdejších občanů ani nesnilo. Již v sedmdesátých letech jezdil v novém Mercedesu z Tuzexu, vlastnil rozlehlý byt v Praze na nábřeží, stejně jako usedlost Na Hrádečku.“

Havla ako „svetového dramatika“ stvorili tajné služby a na to napojené nadačné posily spoza oceánu. Je aj známe, kto ich na to naviedol, ale to patrí do inej knihy. Podstatné je, že PEN dobre poslúžil...

KMA SA NEČAKANE REALIZUJE V PEN

Kruh mladých autorov zanikol s literárnym útlakom, ktorému čelil paranojou predošlého režimu. Ale kontakty na rovesníkov vo svete mi ostali. Náhle sa už začiatkom roka 1994 ozvali z maďarského Segedínu, že chystajú konferenciu mladých autorov. V Maďarsku už za nečakane slobodomyselného komunistického vodcu Jánosa Kádára mali vlastný Zväz mladých autorov a ten mal vlastné vydavateľstvo! O tom sa nám v KMA mohlo len snívať. Komunisti u nás sa mladej generácie literátov báli a len s veľkým úsilím osvietenejších spomedzi nich nám popúšťali uzdu. A vieme ako to dopadlo...

Pozvánka do Segedína ma preto milo prekvapila a hneď som upovedomil českých kolegov. Ibaže korešpondencia akosi ustala, hoci termín sa blížil. Nakoniec v daný deň dorazil k nám domov nad ránom literárny brat Honza Hovorka aj so šoférom. Vytiahli ma z postele a trvali na tom, že musíme hneď vyraziť. To som im sľúbil, ale predvídavo som ich uviedol do pracovne, kde vzorne obaja zaspali. Keď sme sa konečne dospali a naraňajkovali, vyrazili sme do Budapešti. Tam som poznal

literárneho kritika Istvána Vörösa, našli sme ho a v najbližšej vinárni nám vysvetlil, čo sa stalo. Segedínske stretnutie organizovala nejaká nadšená slečna, ktorá sa plne spoľahla na granty, ktoré sa vtedy zo Západu len sypali. Ibaže si v podmienkach toho rozhodujúceho nevšimla akúsi byrokratickú zauzleninu, ktorá sa už do začiatku nášho výnimočného stredoeurópskeho stretnutia nedala rozmotáť. A tak sa zrútila. Nikdy som už o nej a o literárnom Segedíne nepočul...

Toto neúspešné stretnutie ma však inšpirovalo. Žili sme pozoruhodné prechodné obdobie. To dobré z čias komunistickej vlády ešte pretrvávalo a nová finančná „mana“ prichádzala takmer neobmedzene od západných nadácií. Tak mi napadlo využiť segedínsky medzinárodný adresár a zorganizovať to isté u nás. Bláznivá a takmer samovražedná úloha pre jedného, ale vtedy som mal energie na rozdávanie. A aj financovanie som našiel, literárnych rovesníkov zvolal a naša PEN konferencia prebehla v úžasnom nadšení ešte v lete 1994. Prišli mladí autori neskôr zvučných mien doma aj v zahraničí – z Albánska (Beshkim Shehu, syn popraveného komunistického premiéra), Čiech (Pavel Verner ako „starší mladý autor“), Chorvátska (Milos Durdević a Sibila Petlevski), Maďarska (András Visky a István Vörös), Rumunska (Zsolt Láng a Iustin Panta) a Slovinska (Andrej Blatnik a Lela B. Njatin). Kuriozitou bolo, že okrem mňa sa za Slovensko zúčastnil Andrej Ferko (ale nedokázal dodať príspevok k téme) a Martin Šimečka (ktorý prispel spomienkami na 17. november 1989). Ako pri všetkom, aj tu som sa snažil, aby takéto stretnutie malo aj praktický výstup „na večnosť“. A tak som prišiel na nápad, aby každý delegát napísal literárny text na tému „Jeden deň v strednej Európe“. V našich krajinách sme totiž všetci prechádzali dramatickou premenou a tak bolo aj čitateľsky zaujímavé zistiť literárny pohľad na vtedajšie ľudské i politické kotrmelce. Budmerický kaštieľ, ktorý vtedy ešte vzorne obhodosporoval Literárny fond, bol na takéto medzinárodné podujatia ako stvorený. A tak sme sa dohodli, že toto nebude len náhodné stretnutie literárnych rovesníkov, ale že v nich budeme pokračovať. Hneď sa prihlásili rumunskí kolegovia a Levente Salat zorganizoval v roku 1995 naše ďalšie stretnutie v rumunskom Ilieni. Tam prišli už aj Gruzínci (a medzi nimi môj odvtedy doživotný literárny brat Dato Turašvili) a tí zorganizovali v roku 1996 naozaj divokú mládežnícku konferenciu v občianskymi vojnami silne poznačenom bývalom slávnom kúpeľnom mestečku Likani. Ale „o tom potom“...

Z nášho prvého podujatia sa mi podarilo do roka vydať almanach „Central Europe Now!“. Ten sa vďaka tomu, že bol v angličtine dostal do sveta (aj do zahraničných